

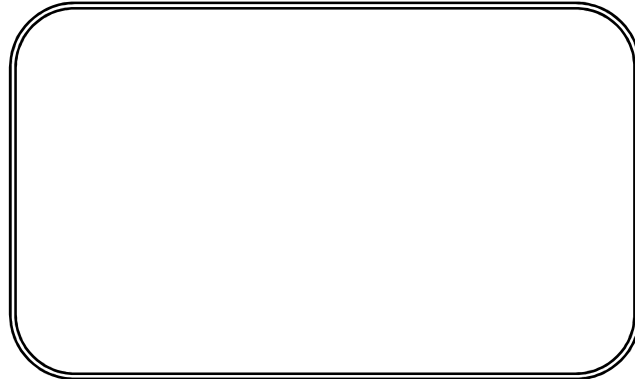
सागरिका

एकचत्वारिंशद्वर्षेभ्यो निरन्तरं
प्रकाशयमाना अन्तर्राष्ट्रियख्यातिं गता
संस्कृतशोधपत्रिका

पूर्व प्रकाशितायाः सागरिकाया विशेषाङ्काः

1. भारतीयसंस्कृतिविशेषाङ्कः	नवमवर्षे
2. विश्वसंस्कृतसम्मेलनविशेषाङ्कः	दशमवर्षे
3. कालिदासविशेषाङ्कः	द्वादश—त्रयोदशवर्षयोः
4. ज्योतिषविशेषाङ्कः	षोडशवर्षे
5. नाट्यवेदविशेषाङ्कः	सप्तदशवर्षे
6. मध्ययुगीनसंस्कृतनाटकविशेषाङ्कः	अष्टादशवर्षे
7. भट्टतौत—विशेषाङ्कः	द्वाविंशवर्षे
8. रजतजयन्तीविशेषाङ्कः	पंचविंशवर्षे
9. प्राचीनभारतीयसमाजदर्शनविशेषाङ्कः	ऊनत्रिंशवर्षे
10. मनुस्मृतिविशेषाङ्कः	त्रयस्त्रिंशवर्षे
11. आधुनिकसंस्कृतसाहित्यविशेषाङ्कः	पंचत्रिंशवर्षे
12. संस्कृतगौरवविशेषाङ्कः	षट्त्रिंशवर्षे
13. संस्कृतव्याकरणविशेषाङ्कः	षट्त्रिंशवर्षे
14. आधुनिकसंस्कृतगद्यकाव्ये स्वर्णकालविशेषाङ्कः	सप्तत्रिंशवर्षे
15. काव्यशास्त्रविशेषाङ्कः	ऊनचत्वारिंशद्वर्षे

प्रति,

सागरिका

एकचत्वारिंशद्वर्षे तृतीयाङ्कः

संस्कृते त्रैमासिकी शोधपत्रिका

41 / 3

विक्रमसंवत् 2067

सागरिकासमितिः

संस्कृतविभागः

डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम्

सागरिका

संस्कृतत्रैमासिकी
विक्रमसंवत् 2067

एकचत्वारिंशद्वर्षे तृतीयाङ्कः

41 / 3
2067 विक्रमाब्दे

संस्थापकः प्रधानसम्पादकश्च
रामजीउपाध्यायः

सम्पादकौ
राधावल्लभत्रिपाठी
कुसुमभूरिया दत्ता

सागरिकासमितिः
संस्कृतविभागः

डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् (म.प्र.)

सदस्यताशुल्कम्

वार्षिकम्		100 ₹
आजीवनम्	(प्रतिव्यक्ति)	1000 ₹
आजीवनम्	(प्रतिसंस्थम्)	2000 ₹
प्रत्यङ्कम्		25 ₹

अङ्कप्रकाशनम् प्रतिवर्षम् —

आषाढ—आश्विन—पौष—चैत्रमासेषु
(जून—सितम्बर—दिसम्बर—मार्च)

पत्रव्यवहारसङ्केतः

प्रो. कुसुम भूरिया दत्ता

संस्कृतविभागः

डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् — 470 003

दूरभाष—फैक्स — 07582—234366

e-mail : radhavallabh2002@gmail.com

kusum_bhuria@yahoo.in

कंपोजिंग : अब्दुल नवेद कुरैशी

डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम्—470 003

अस्यांकस्य संपादनसहायकः — शीतांशुः त्रिपाठी

प्रकाशिका

सागरिकासमितिः

संस्कृतविभागः, डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम्

SĀGARIKĀ

(Quarterly Research Journal in Sanskrit)

Year 41, No. 3

Founder General Editor
Ramji Upadhyaya

Editors
Radhavallabh Tripathi
Kusum Bhuria Datta

Sāgarikā Samitiḥ
Department of Sanskrit
Dr. H.S. Gour University
Sagar (M.P.)

Subscriptions

Annual		100 ₹
Life-membership	(Individual)	1000 ₹
	(Institution)	2000 ₹
Each Vol.		25 ₹

Four issues every year
(June-September-December & March)

Postal Address

Prof. Kusum Bhuria Datta
HoD, Sanskrit
Dr. H.S. Gour University,
Sagar (M.P.) 470 003
Phone/Fax 07582-264366

e-mail : radhavallabh2002@gmail.com
kusum_bhuria@yahoo.in

Composing : Abdul Naved Qureshi
Dr. H.S. Gour University, Sagar (M.P.)

This Edition Asst. Editor: Sheetanshu Tripathi

Published by

Sāgarikā Samitiḥ

Department of Sanskrit
Dr. H. S. Gour University
Sagar (M.P.)

सम्मान्याः सुधीपाठकाः!

पाठकविमर्शा नाम नूतनः स्तम्भः—

सुविदितमेव संस्कृतसाहित्यजगति सागरिकायाः सुदीर्घकालिकं शैक्षिकयोगदानम्। संस्कृते निरन्तरं प्रकाशयमाना साम्प्रतमेकचत्वारिंशद्वर्षे प्रविष्टेयं शोधपत्रिका सागरिका सामाजिक—शास्त्रगतवैविध्यविषयानुस्यूता साहित्यजगति बहुप्रतिष्ठां भजते।

अत्र साहित्यप्रेमिणां संस्कृते गवेषणामूलकानि शोधपत्राणि सामाजिकोपयोगिन आलेखांश्च प्रकाशन्ते।

प्रकाशितानामालेखानां शोधपत्राणाञ्च विमर्शाय आगामिन्यङ्के 'पाठकविमर्श' इति नाम एकः स्तम्भः प्रारभ्यते। प्रकाशितवस्तुसन्दर्भे अस्त्यस्मिन् प्रकल्पे पाठकवर्याणां सहृदयानां वा विचारविमर्शाय शोभनावसरः। विचाराणां प्रकाशनमागामिन्यङ्के भविष्यति। तदर्थं नवीना विचाराः समुत्कृष्टशोधपत्राणि चामन्त्र्यन्ते, (सर्वं सङ्गणक—यन्त्रटङ्कितं सी.डी. सहितं च प्रेषणीयम्।)

पत्रिकाया अयमङ्कः विश्वव्यापिजालपुटे (internet) समुपलब्धः, तत्रापि अवलोकयितुं शक्यते।

Visit us : www.sanskritsagar.com

सम्पादकः

नोट

सम्मान्याः ग्राहकवर्याः!

सहर्षं सूच्यते यत् सागरिकाया आजीवनसदस्यानाङ्कृते 450 रूप्यकाणि अतिरिक्त डाक—व्ययप्रेषणे उपलब्धप्राचीना अङ्काः निःशुल्कं प्रदास्यन्ते।

नवालेखा आमन्त्रयन्ते.....

सम्मान्याः सुकवयः पाठकाश्च !

इदानीं अस्मिन् विश्वे संस्कृतस्य महानभ्युदयः पौनःपुन्येन विवर्द्धतेतमाम् । तदर्थं विश्वस्मिन् नवोदीयमानसांस्कृतिकसामग्रीं प्रस्तोतुं सहचरितमस्माभिः । इदानीं पत्रपत्रिकाणां गरीयसी काचित् पङ्क्तिर्दरीदृश्यते संस्कृतजगति, तस्यां स्थितौ साहित्यशोध-पत्रिका सागरिका अग्रिमपङ्क्तौ तिष्ठति । संस्कृतसाहित्यानुसंधानरतानां विद्वत्तल्लजानां साहित्यविदां नव्यालेखपुरस्सरं 'गागरे' इत्यस्मिन् सागरमिव सम्पूर्यमाणेयं राष्ट्रिया शोधपत्रिका नैरन्तर्यं समाजोदयाय शोधान् संवितनोति । स्वकीये एकचत्वारिंशत्-प्रकाशनवर्षे प्रविष्टेयं सागरिका स्वल्पीयसा कालेन अन्ताराष्ट्रियख्यातिमधिगता ।

संस्कृतसाहित्ये स्वीकायावदानेन अधुनातनं यावदनया पञ्चदशविशेषाङ्काः प्रकाशिताः । संस्कृतशास्त्रीयवैज्ञानिक- दार्शनिक- साहित्य-नाट्यादि-विषय-निगूढां शोधसामग्रीं बिदुषां पुरतः परिवेशयन्तीयं कामपि वैश्वकीमधिमान्यतामभिभजते । आगामिष्वङ्केषु परप्रकर्षसम्भावनां समाश्रित्य अपेक्ष्यते तावत् नवीना आलेखाः शोधनिबन्धार्थिनां पाठकानां विदुषां वा सहर्षं विमर्शः सम्मतिञ्च प्रकाशयिष्यते । अपेक्ष्यन्ते इदानीं समुत्कृष्ट-शोधपत्राणि यान्यस्मान् समितिञ्चोपकुर्युः । सागरिकासमितिः सी.डी. माध्यमेन, ईमेल द्वारा वा आलेखानां प्रेषणाय पाठकान् निवेदयति ।

-धन्यवादाः-

अनुक्रमः

1	सांख्यदर्शनम्	वसुंदा एम.	9
2	बुन्देलक्षेत्रीयाणां कवीनां संस्कृतवाङ्मये योगदानम्	सरस्वती प्रसादो द्विवेदी	17
3	नैषधीयचरितं पूर्ण काव्यमस्ति	उमाकान्तचतुर्वेदी	24
4	अर्थ एव प्रधान इति कौटिल्यः	हेतराम-कछवाहः	32
5	महाभारते नारी	ब्रजकिशोरः स्वाई	44
6	पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवत्तस्य दोषः संयोगादिलोपलत्वणत्वेऽपि वार्तिकयोः प्रत्याख्यानम् ।	विष्णुकान्तपाण्डेयः	51
7	श्रीहर्षस्य बहुज्ञता	आचार्यः बाबूलालः मीना	58
8	शैवागमे स्मृतिस्वरूपविमर्शः	रमाकान्तपाण्डेयः	75
9	श्रीजगन्नाथसंस्कृतेः सार्वभौमत्वम्	पूर्णचन्द्र-उपाध्यायः	85
10	वैदिकराष्ट्रस्य संकल्पना	शीतांशुः त्रिपाठी	91
11	ऋतुसंहारे ग्राम्यजीवनम्	कमलाप्रसादपाण्डेयः	97
12	वैदिक-न्यायव्यवस्था	शीतांशुः त्रिपाठी	105
13	ग्रन्थसमीक्षणम् - 1	देवर्षिकलानाथशास्त्री	111
14	ग्रन्थसमीक्षणम् - 2	महेशकुमारः द्विवेदी	116
15	ग्रन्थसमीक्षणम् - 3	गोविन्द्रचन्द्रपाण्डेयः	117
16	पाठकविमर्शः	पूर्णचन्द्रउपाध्यायः	120

